

Мельник Ірина

канд. пед. наук, доцент кафедри

загальної педагогіки та дошкільної освіти ВНУ імені Лесі Українки

ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧА ОСВІТА ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ СЕРЕДОВИЩНОГО ПІДХОДУ

Зміна світоглядних орієнтирів у напрямі посилення їх гуманістичної складової зумовили відхід від усталених традицій в системі дошкільної освіти, спричинили руйнування стереотипів і зайвої регламентації. Визнання дошкільного дитинства як самоцінного періоду життєдіяльності людини дозволяє визначати розвиток особистості дитини-дошкільника як основний ресурс, що зумовлює поступальний рух суспільства, а дошкільну освіту – як первинну ланку, що покликана гнучко реагувати на сучасні соціокультурні запити, допомагати дитині реалізувати свої потенційні можливості, сприяти набуттю нею життєвого соціального досвіду [2, с. 28].

У контексті вище зазначеного актуальним стає пошук дієвих шляхів, які б забезпечили гармонізацію внутрішнього і зовнішнього світу дитини, сприяли природодоцільному її розвитку, навчанню й вихованню. Одним із них визнано створення освітнього середовища, що максимально наближує освітній процес до інтересів і запитів дитини, відповідає її психо-фізіологічним і духовним потребам, є екологічним для неї.

Сучасні дослідники позиціонують середовищний підхід як теорію і технологію безпосереднього управління процесами розвитку та виховання дитини; як систему дій з перетворення середовища на засіб проектування й діагностики результатів навчання і виховання [3, с. 11]. При цьому особлива увага звертається на виховні аспекти, що відображаються в педагогічно доцільній організації середовища та побудові на цій основі системи взаємин з дитиною. Важливу роль у спілкуванні дошкільника з його життєвим простором

(природним, соціальним, предметним), на думку науковців, відіграє позитивне його сприйняття дитиною, яке досягається через її залучення в процес створення й удосконалення цього простору [3, с. 11-12].

Ефективність впливу довкілля (зокрема, природного) на дитину в закладі дошкільної освіти залежить від уміння педагога організувати комфортне еколого-розвивальне середовище, яке максимально забезпечує “занурення” дошкільника в процес емоційно-чуттєвого сприймання, активно-дієвого пізнання та оцінки природних об’єктів, процесів, явищ. Це, зрештою, ляже в основу формування у неї екологічної компетентності.

Ідея створення середовища, яке б забезпечувало навчання, виховання і розвиток дитини, присутня в творчій спадщині відомих педагогів. Так, її пропагували у свій час Ж.-Ж.Руссо, Ф.Фребель, С.Френе, М.Монтессорі, А.Макаренко, С.Шацький, В.Сухомлинський, вона декларується і нині як один із пріоритетів у роботі з дітьми (А.Богущ, Н.Гавриш, О.Кононко, К.Крутий, Л.Лохвицька, Т.Поніманська та ін.).

Отже, проблема створення в умовах закладу дошкільної освіти належного еколого-розвивального середовища перебуває в полі зорі науковців. Виокремлення першої педагогічної умови застосування еколого-розвивального середовища як засобу еколого-природничої освіти дошкільників – накопичення чуттєвого досвіду як основи для набуття дошкільниками екологічних знань та вмінь в умовах еколого-розвивального середовища ЗДО – зумовлене висновками науковців (Г.Беленька, Н.Глухова, В.Маршицька, З.Плохій, М.Роганова та ін.) про те, що емоційно-естетичне пізнання природи є першим і надзвичайно потужним кроком на шляху до “зрощування” в дитині її екологічної культури.

Реалізація визначеної педагогічної умови забезпечується наскрізним “вплітанням” ситуацій милування природою в різноманітні форми безпосереднього спілкування дитини з природним довкіллям .

В умовах еколого-розвивального середовища ЗДО об’єктами милування можуть стати мешканці куточка живої природи з яскраво вираженими естетичними ознаками (рибки в акваріумі, красиво квітуча кімнатна рослина та

ін.), природні об'єкти ділянки ЗДО (квіти, дерева, кущі, птахи, комахи тощо), об'єкти безпосередніх спостережень під час прогулянки (небо з хмарами, сніг і сніжинки, краплини роси та ін.).

Емоційне спілкування дитини з природою, в результаті якого здійснюється розвиток її естетичних почуттів та на цій основі формується естетичне ставлення до природи, має продовження в діалогічній взаємодії з творами мистецтва під час хвилинок художнього пізнання в екологічній кімнаті. Дослідники переконують, що під час таких зустрічей значно поглиблюються переживання естетичних якостей природи.

Найпоширенішим засобом організації спілкування дітей з мистецтвом вважають бесіду. За допомогою системи продуманих запитань педагог допомагає дітям відчувати настрій твору, спонукає до естетичної оцінки художнього образу природи, сприяє розумінню дітьми художнього мови мистецького твору. Доречними у процесі мистецького діалогу будуть й ігрові ситуації (“Я малюю навколишню природу” та ін.) та ігрові вправи і завдання (“Зміни настрою картини (вірша, музичного твору)”).

Друга педагогічна умова ефективного використання еколого-розвивального середовища в еколого-природничій освіті дошкільників – залучення дітей до активної діяльності в процесі пізнання природного довкілля – продиктована основними положеннями діяльнісного підходу, який забезпечує формування в дітей досвіду еколого-мотивованої діяльності в природному довкіллі (Г.Беленька, Н.Лисенко, З.Плохій, Н.Яришева та ін.).

У пізнанні дітьми природи особливе місце відведено спостереженню, яке забезпечує безпосередній контакт дітей з реальними об'єктами природи, в результаті чого у них формуються реалістичні уявлення про ці об'єкти та зв'язки між ними (Н.Яришева).

Спостереження – це перший і найважливіший метод організації спілкування дитини з природою, а відтак, він, як правило, має місце там, де здійснюється безпосередній контакт дитини з природнім об'єктом чи явищем: у куточку живої природи (спостереження за рухом рослин відповідно до зміни положення сонця), у

музеї природи (спостереження за водою), у лабораторії (спостереження під час проведення дослідів), на екологічній стежині ділянки ЗДО (спостереження за хмарами, за вітром, за ранньоцвітами та ін.) тощо.

Еколого-розвивальне середовище ЗДО відкриває широкі можливості для експериментально-дослідницької діяльності дітей – основи емпіричного пізнання довкілля, джерела знань та розвитку пізнавальних інтересів дошкільників. Дослідницька діяльність – це організована педагогом пізнавальна діяльність дітей, у якій вони шляхом самостійного відкриття природи, розв’язання проблемних завдань, практично перетворювальних дій одночасно оволодівають новими знаннями, а також уміннями та навичками їх подальшого самостійного набуття [1, с. 65]. Учені однак в думці, що досліди мають велику переконуючу силу, а знання, яких набувають діти в процесі дослідницької діяльності, володіють особливою доказовістю, повнотою і міцністю [1, с. 78].

Експериментально-дослідницька діяльність супроводжує пізнання дітьми природи в куточку живої природи (дослідження умов росту і розвитку рослин), в лабораторії та в екологічній кімнаті (дослідження властивостей корисних копалин, ґрунту, повітря тощо), в міні-музеї природи (дослід з водою), на ділянці ЗДО (дослід з вітром на “Метеомайданчику”) та ін.

Цілком очевидно, що в основі освітнього процесу в ЗДО, в тому числі його еколого-природничої складової, має лежати гра як провідний тип діяльності дитини дошкільного віку. Метод гри дозволяє у природовідповідній для дитини формі пізнавати природне довкілля та правила взаємодії з ним, виконуючи певні ролі та дотримуючись правил гри. Перевагами цього методу є те, що ігрова діяльність самовмотивована, приносить дитині велике задоволення, легко і швидко викликає позитивне ставлення до її змісту. Безперечно, гра супроводжує пізнання дитиною довкілля всюди – і під час спостережень у куточку живої природи (рухлива гра “Ми - равлики”), і в процесі екскурсій в міні-музей природи (гра “Сортування” в міні-музеї насіння), широкі можливості для організації ігрової діяльності має екологічна кімната, де представлено картотеку екологічних ігор, в рухливі ігри на природничу тематику діти граються на ігровому майданчику.

Одним з найдієвіших методів формування еколого-доцільної поведінки в природі нині визнано працю в природі. Через виконання дітьми різноманітних доручень у куточку живої природи (а у старшому дошкільному віці – систематичних чергувань у ньому) діти набувають навичок догляду за кімнатними рослинами і тваринами, допомагаючи дорослим на городі, квітнику, залучаються до вирощування квітів, лікарських рослин, овочів, їх збору. Така діяльність спонукає дітей до вияву активності щодо свого природного довкілля відповідно до власного суб'єктивного ставлення до природи, тобто формує еколого-доцільну поведінку у природі.

Глибокому усвідомленню причинно-наслідкових зв'язків, що існують у природі, та використанню цих знань у безпосередній практичній діяльності сприяє застосування проєктної технології. Для виконання в умовах еколого-розвивального середовища ЗДО педагогом можуть бути запропоновані ігрові, дослідницько-пошукові, прикладні, творчі та ін. проєкти, які торкаються актуальних для дитини проблем (“Безпритульна кішка”, “Мій домашній улюбленець”, “Рослини-рекордсмени”, “Квіти для мамі”) тощо.

Отже, з усього видно, що еколого-розвивальне середовище закладу дошкільної освіти відкриває надзвичайно широкі можливості для формування у дошкільників основ екологічної культури. Через організацію чуттєвого пізнання довкілля в куточку природи, в лабораторії чи на екологічній стежині ділянки ЗДО, шляхом залучення до активної пізнавальної діяльності у процесі спостережень, дослідницької, ігрової, трудової та проєктної діяльності в приміщенні чи на території закладу, через художньо-творчу діяльність у спеціально обладнаних для цього місцях (в екологічній кімнаті чи в “Театрі природи” на ділянці ЗДО) педагог ретельно, кропіткою працею “зрощує” у дитині духовні паростки добродійного ставлення до природного довкілля, формує розуміння значення життя у будь яких його проявах як найвищої цінності.

Список використаних джерел

1. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку / Н. В. Лисенко. К. : Освіта, 1993. 42 с.
2. Присяжнюк Л.А. Організація активно-дієвого пізнання дошкільниками природи в контексті педагогіки емпайерменту / Л. А. Присяжнюк // *Актуальні проблеми*

дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (м. Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 05-06 квітня 2016 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. С. 44-48.

3. Тарасенко Г. Щоб серце відгукнулось на красу : середовищний підхід до організації освітнього процесу / Галина Тарасенко // *Дошкільне виховання*. 2015. № 6. С. 10-15.
4. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою : навчальний посібник. К. : Вища школа., 1993. 255 с.